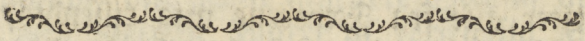

B e s k r i v e l s e
 over tvende
Calcedoniske Skuestøkker,
 bestaaende
 af Calcedon Stalactiter i deres hule Matrices
 begge fra Færøerne.
 Ved
 J. D. CAPPEL.

Steen-Rigets rare og sjeldne Produkter, fornemmelig de, som findes i Danske og Norske Provincer, fortjener den meeste Opmærksomhed, allerheldst naar saadanne Skuestøkker i nogen Maade kan ligesom føre os paa de Spor, hvor man kan haabe, at faae nogen Oplysning og Kundskab om en eller anden Naturens Hemmelighed og skjulte Virkninger i dens underjordiske Værksteder, eller de kan anvendes til noget andet nyttigt, saasom til at udarbejdes og forædles af Kunstnere. Til dette sidste Sag henhører de skønne Calcedoner, som i temmelig Mængde findes paa Island, men fornemmelig paa Færøerne.

Alderdommen har høit agtet dette Slags Steene, dog under andet Navn, og man har i de Tider derpaa anvendt kunstig Udarbeidning. Jeg har erfaret, at fremmede Nationer ere begjærlige efter de Islandske og Færøiske Calcedoner, og henter dem fra os, for at udarbejde dem til adskillige Kostbarheder. Hidtil ere de hos os ikke synderlig nyttig anvendt uden til Skuestøkker i en eller anden Mineral-Samling, hvor man som en større Sjældenhed antreffer et eller andet afbrudt Støkke Calcedon gemeenlig af melket blaa-

graaelig Farve, som i Dannelse og Figur ligner Tapformet Drypsteen, eller har Anseende som Zistappe uden nogen Matrix. Disse meer eller mindre giennemsigtige Calcedon Tappe kan ikke være vulkaniske Produkter, thi Calcedonen taber ved Glødning aldeles sin Klarheds Grad, bliver gandske opac og hvid, den er desuden for sig selv og uden nogen Tilsats gandske og aldeles usmeltelig, endog i heftig Jld for tvende Bløsebølge (a). Altsaa henhører disse bemeldte Calcedoner ikke til pori ignei, men til pori aquei (b).

Om Glindt- eller Agath-artede Stalactiter findes, saa vidt jeg veed, intet meldet i noget mineralogisk Skrift, end og ikke i Herr Wallerii senere udgivne Systema mineralogicum; Men da jeg har været saa lykkelig, at blive Ehere af nogle meget rare Calcedoniske Matrices fyldte med smukke og besynderlige figurerede Calcedon-Stalactiter alle fra Færøerne mig tilsendte, med skriftlig Beretning om Stedet hvor de ere fundne, fra den der værende Chirurgus Herr Schröter, saa er det mig en Fornøjelse hermed at kunne bidrage til Fædrenelandets Natur-Historie ved at fremvise Tegninger i naturlig Størrelse og kort Beskrivelse over tvende saadanne Calcedon Nodre.

TAB. I. Figur. 1, 2 og 3 forestiller i adskillig Bending en uterus calcedoneus funden ved Lanthau paa Færøe, den er fyldt med Calcedon Drypsteen dannede ligesom af nedfiede og paa Beyen meere eller mindre sammenfludte og størkede Draaber eller Kugler, som udgjør hengende eller og fra oven til nedentil staaende knodrede Tappe eller Stænger af forskiellige Figurer.

Fig. I. forestiller uterus eller matrix med dens øverste bugede Calcedon-Skorpe og dens eene heele Side. Den øverste Deels Superficies

(a) Een Part pulveriseret Calcedon forment med tvende Parter Krit har jeg ved stræng Jld smeltet til et grønt giennemsigtigt Glas. Sort Hornflint ligeledes pulveriseret og Krit i samme Proportion smeltede ligeledes til et grønt giennemsigtigt Glas, hvis Klarhed dog var mindre end det førstes.

(b) See, Ridder Wallerii Systema mineralogicum Tom. II. Holmiæ 1775 Class. IVta Gen. 60 og 61.

perficiens er ujevn, ligesom Kopper-Årret, og af en brun og grøn-pletlet Farve, Under-Skorpen er udvendig meere jevn tillige meere grønpletlet end Over-Skorpen, men paa den heele Side var Skorpen halv giennemsigtig, hvidagtig eller melket, bleeg gulagtig med en liden grønagtig Skiar, hvor igiennem, naar den holdes mod den klare Dag eller mod et Lys, dens inderste Huulhed og de der skjulte Calcedon Tappe oplyses og kan tydeligere og bedre sees end fra den anden aabne og afbrudte Side Fig. 3, hvor Matrix har været større, eller fra den aabne og afbrudte Ende Fig. 2, paa hvilket sidste Sted sees temmelig tykke Calcedon-Drypsteen (Stalactiter) næsten alle som staaende Støtter med Enderne fast heftede til øverste og underste Deel af Moder-Skorpen, saaledes som Tegningen viser.

Fig. 3. afbilder den aabne afbrudte Side af matrix eller uterus, prydet med Stalactit Fostere af forskiellig Jorlighed, samt meere kiendelig end ved Fig. 2, disse udgjør staaende Calcedon Støtter, eller og hængende Tappe af sammenfludte Draaber. Iblandt de spædste har nogle Anseende ligesom Perler trakke paa en Traad, andre ligesom de havde været smaae bløde Kugler fladagtig sammentrykte en oven paa en anden, disse spæde Stalactiter ere i Brøkket fin halv giennemsigtig Calcedon, men udvendig matte og ligesom stærk pudrede med en hvid Jord, fra hvilken de ikke med Skedevand kunde befries, de større Stalactiter ere blaalig melkede og halv giennemsigtige, dog ere disse og udvendig ligesom gandske tyndt pudrede.

Herr Schröter melder at denne beskrevne Calcedon Matrix fandtes fyldt med Leer og Mos, og fastheftet til en Klippe, ligesom han mange andre Steder har seet saadanne Calcedon Stalactiters Matrices hængende fast ved Klipperne endten midt i Steen-Klippen eller i dens Kævner og Huuler. Ved Lambau har han seet en Gehvelvt af Størrelse som et temmeligt stort og rundt Bord fyldt med Calcedon Tappe.

TAB. II. & III. Den anden Calcedon Matrix hvis Aftegning sees Tab. II. og III. er dog ikkun et Støkke af en heel, hvilken sluttelig, efter Støkkets Anseende med dets overste og underste Skorpe a og b, hvilke jeg kalder Tag og Gulv, samt mellemstaaende Stalactiters mægtige Størrelse, maae have været meget stor. De mellem Calcedon Taget og Gulvet staaende, liggende eller hængende Stalactiter ere anseelige klare og skionne, nogle ligner Træer eller Coral-Stammer medføre afbrudte horizontal udstaaende Sidgreene samt Rodder, andre staaer imellem Gulv og Tag som Støtter.

Tab. II. viiser den Side hvor de Coraldannede Calcedon Greene i deres staaende, krogede og udstrakte Bændinger gjør mod Enden d en Figur, som nogenledes ligner Forparten af en Sphinx med sine udstrakte Forfødder, men mod Tegningens anden Ende c hænger nogle smukke opalsarvede Calcedon Tappe, og under Taget sees tvende halve Kugler fasthæftede, een henimod hver Ende af Taget. De afbrudte Greene har Skin og Klarhed i Brullet næsten ligesom lidet melket Glas.

Tab. III. viiser den anden Side af de i denne Matrix befindelige coralloidiske Calcedon Stalactiter, de af disse, hvis udstaaende Greene ere afbrudte, har i Brullet fra Middelpunkten til Periphørien kiendelige Straaler, særdeles har en Green i den afbrudte Ende i Centrum ligesom et Marvhu. Under Taget mod dets eene Ende hænger en Calcedon Stalactit dannet ligesom en Sæk, længere derfra hen under Tag-Skorpen sees tvende halve Calcedon Kugler angroede, disse har ligesom den Sækformede liflig spillende Dpal Farver.

TAB. IV. Forestiller ved Fig. 1. Omritzningen og Størrelsen af Calcedon Taget, og ligeledes Gulvet ved Fig. 2. Taget havde ovenpaa ligesom smaae toppede Høye med Dale imellem, saaledes som Tegningerne udviiser Tab. II. og III. Høyene ere fra Toppene og nedem omkring ligesom overflødede med kalklignende Skorpe,
men

men i Dalene, hvilke i Midten havde en fordybet Tragtformet Punkt eller Nedsynkning, sees Tagets blottede Calcedon Art, som ovenpaa var lys soedfarvet. Gulvet er jevnt alleene neden under er det ligesom paa Længden overkalket med en stiv Børste, der kunde have gjort Streger og fine Suurer i den kalklignende Materie.

Denne sidst beskrevne og Tab. II. og III. aftegnede Calcedon er efter Herr Schröters Beretning fundet paa Insulen Stromsø ved Siegneboe i en Bæk eller Aae under en stor Klippe, hvorfra den formodentlig var nedfalden.

Jeg formoder, at Calcedon Stalactiterne først have været Zeolithiske før de bleve Calcedon artede. Zeolithiske Stalactiter ere af Mineralogerne vel endnu ukjendte, dog kan de maaskee existere lige saavel som der findes cristalliseret Zeolith. Efter de af Herr Hof-Apotheker Meyer i Stettin omhyggelig anstillede Forsøg med den straalede Zeolith, har han formedelst vaade Oplosnings-Midler og Fælding befundet, at den bestaar af $\frac{1}{2}$ Part Kiseljord, $\frac{2}{5}$ Allun-Jord og $\frac{1}{5}$ Kalk-Jord (c). Da nu af reent Leer med acido vitrioli efter Herr Marggrafs Methode behandlet opløses og udtrefkes megen virkelig Allun-Jord, og den øvrige uopløselige Deel af Leeren derefter er befundet at være Kiselartet, saa synes det rimeligt, at i det mindste den straalede Zeolith har sin Oprindelse af en kalkhaltig Leer eller Mergelart, som af en vis mineralisk Bædffe eller Tugtighed opløst og filtreret giennem en Matrix ind i dens indspærrede Huelhed der kan danne zeolithiske Stalactiter, hvilke formedelst den stagnerende og indesluttede Tugtigheds indvortes Gæring kan blive forvandlet til Calcedon; eller og bemeldte Jordart ved naturlig Blanding af Zeolith- og tillige Agath-gjørende liquidum

E e 3

dum

(c) See, Beschäftigung der Berlinischen Gesellschaft Naturforschender Freunde. Zweiter Band XXIV pag. 474. Ridderen Herr Bergman har og anstillet Forsøg med Zeolithen, og fundet at 100 Deele af Adelfors Zeolith holder henimod 80 Deele Kisel, 11 Deele Leer og 9 Deele Kalk. See Herr H. F. Scheffers chemiske Föreläsningar, rörande Salter, Jordarter, Vatten, Fetmor, Metaller och Färgning, samlade, i ordning ställda och med Anmärkningar utgifne. Upsala 1775. Pag. 183. Anm. 3.

dum opløses og danner baade Calcedon Matrix og Stalactiterne inden i samme.

De afbrudte Calcedon Greenes eller Stængers straaledede Sammensætning fra Centrum til Omkredsen har megen Lighed med straalet Zeolith, og giver Anledning til de Tanker, at Mergel eller og Zeolith kan ligesaa vel blive Calcedon, som Kvit kan blive til Flint.

Denne min Formodning bestrykes i nogen Maade af den kalklignende matte Skorpe paa Calcedon-Moderen og nogle af dens Stalactiter, hvorom er nævnt i det foregaaende, og omendstundt denne kalklignende tynde Skorpe ikke opløses af Mineral-Syrer saaledes som straalet Zeolith, saa kan den dog have sin Oprindelse af Zeolith-Jord, ligesom den hvide haarde Skorpe paa sortagtig Horn-Flint ikke aldeles opløses af Mineral Syrer, og dog er der største Formodning til at troe at Flinten er genereret af Kriden (d).

Zeolithens Forvandling til Calcedon gives end meere formodentlig ved et mineralskt Skuestøkke i min Samling, hvilket bestaar til halvdeelen omtrent af smuk Calcedon, det øvrige Zeolith, begge Steenarter sammensludt saaledes i hinanden at man ikke kan udmerke den egentlige Grændse, hvor den eene af bemeldte Steenart slipper og hvor den anden begynder.

Herudi vil Naturkyndiges Opmærksomhed og Erfarenhed i Eftertiden give nærmere Oplysning og Bished.

Over andre merkværdige Calcedoniske Skuestøkker vil jeg ved Leilighed, Tid efter anden, om Gud sparer Liv og Helbred, indlevere til det Høy-oplyste Selskab Beskrivelser med fornødne Aftegninger.

(d) See, Wallerii systema mineralogicum Pars I. pag. 290. observ. 2. No. 4 og 7 (a).

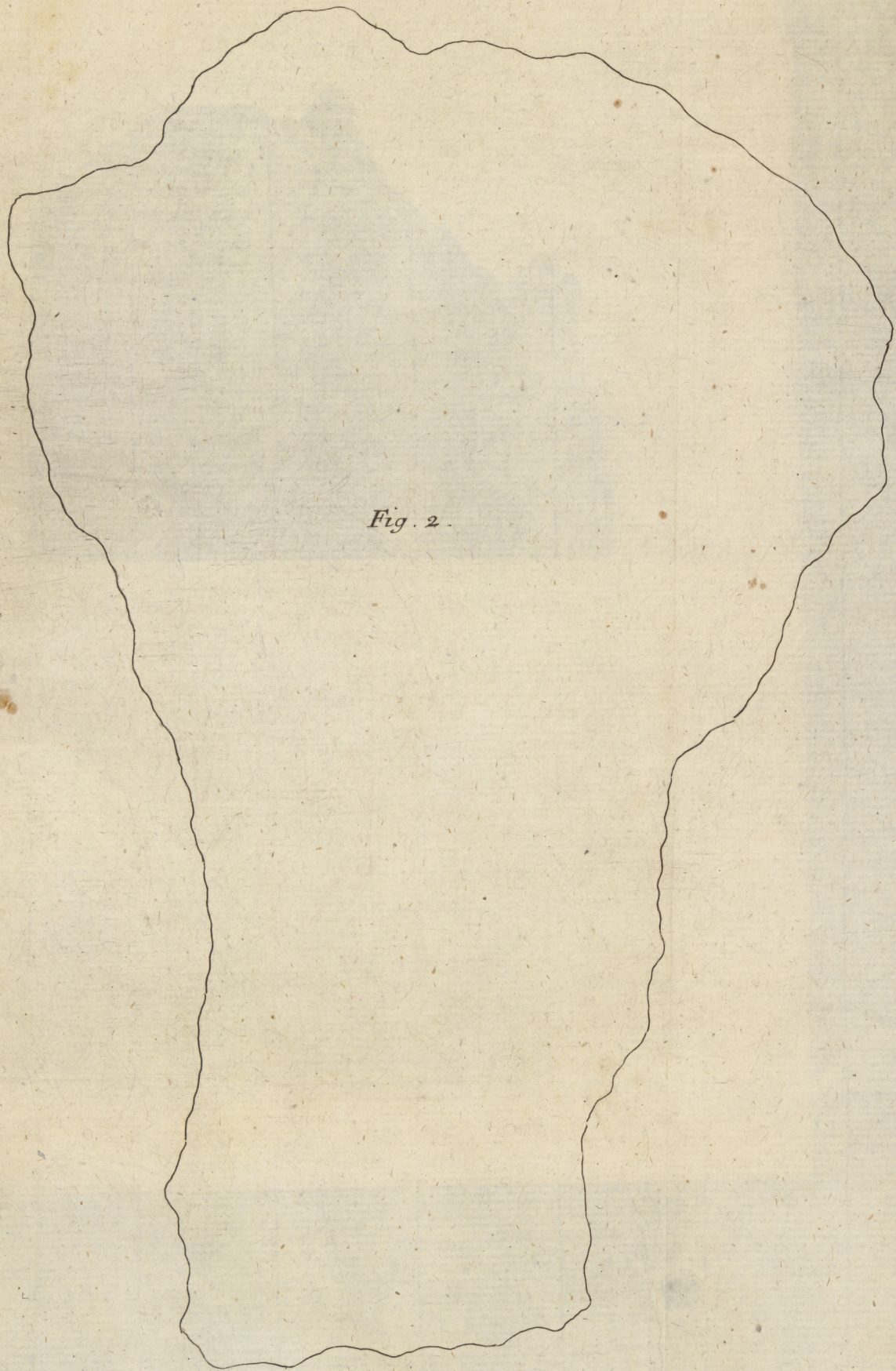

Fig. 2.

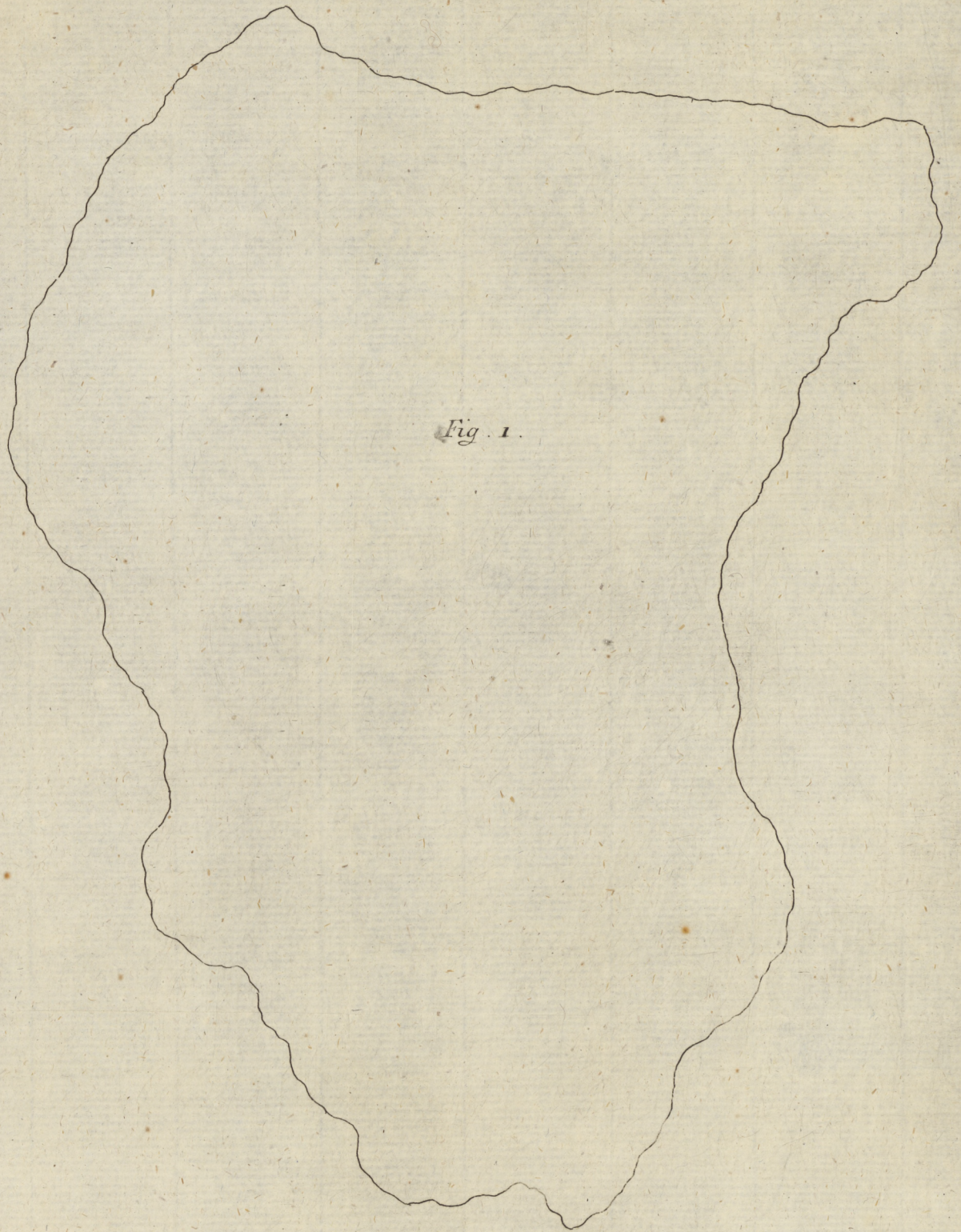

Fig. 1.

